

فرماندهی معظم کل قوا: پدافند غیر عامل به صورت شعله‌ای بلند شود این موضوع را قبلاً هم ابلاغ کرده‌ام و الان هم تأکید می‌کنم که باید تدابیر کارساز در باب پدافند غیر عامل را عملی کنید» (۸۲/۶/۹)

نقش پدافند غیر عامل در بازدارندگی از جنگ

علی جمالی^۱، سیدمصطفی مدنی^۲

تاریخ دریافت: ۹۴/۴/۲۱

تاریخ پذیرش: ۹۴/۶/۱۶

چکیده

در جنگ‌های نوین امری، انجام اقدام‌های پدافند غیر عامل، موضوعی بنیادی است. برای دستیابی به پاسخ این پرسش که «پدافند غیر عامل در بازدارندگی از جنگ چه نقشی دارد؟» در دو مرحله، ابتدا در یک کار میدانی به تبیین نقش پدافند غیر عامل در بازدارندگی از جنگ پرداخته و پس از تقاطع اصول پدافند غیر عامل با ویژگی‌های عملیاتی جنگ‌های نوین، تأثیر این دو مقوله بر یکدیگر و نیز بر بازدارندگی مشخص گردید. برای انجام این مهم، از جامعه آماری خبره در امور پدافند غیر عامل و امور راهبردی حجم نمونه برای این تحقیق بر اساس جدول آماری مورگان به تعداد ۳۴ نفر انتخاب شد و پس از مطالعه مبانی نظری (بازدارندگی، ویژگی‌های عملیاتی جنگ‌های نوین و اصول پدافند غیر عامل) نتایج به دست آمده از پرسشنامه، با نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت که نتیجه آن، اثبات نقش حیاتی پدافند غیر عامل در بازدارندگی از جنگ بود. در مرحله دوم، تأثیر گذاری زیاد پدافند غیر عامل در اصول رهنانه عملیاتی جنگ‌های جدید مشخص شد. با پدافند غیر عامل، پایلاری و بقای هدف‌ها امکان‌پذیر شده و در نتیجه مقاومت در برابر دشمن (به‌عنوان یکی از عوامل مهم بازدارندگی) میسر می‌گردد.

واژگان کلیدی: بازدارندگی، پدافند غیر عامل، جنگ، جنگ‌های نوین، تهدید.

۱. استادیار دانشگاه جامع امام حسین (ع) (نویسنده مسئول) aj97541@yahoo.com

۲. استادیار علوم راهبردی دانشگاه امام حسین (ع)

۱. کلیات

۱-۱. بیان مسئله

تجربه تهدیدها و اعمال عملیات‌های خصمانه علیه بعضی از کشورها، نشان می‌دهد که پدافند غیرعامل تأثیر زیادی در بالا بردن آستانه مقاومت ملی آنها داشته است و هر کشوری که دارای این بخش از نظام دفاعی است، قدرت‌ها در حمله به آن دچار تردید شده و عملیات نظامی علیه آنها انجام نشده است. با توجه به اینکه پس از فروپاشی نظام دو قطبی، در فناوری جنگ‌ها و به تبع آن در راهبردها و راهکنش‌های عملیاتی جنگ‌ها، تغییر اساسی به وجود آمده و همچنین تحولات گسترده‌ای در نظام بین‌الملل و حوزه‌های رقابت قدرت‌های جهانی ایجاد شده، در نظام جدید، عوامل قدرت‌زا و بازدارنده از جنگ، غیر از رقابت در حوزه سلاح‌های هسته‌ای نیز مطرح است. توان و قدرت دفاعی هر کشور، یکی از این عوامل است، بنابراین پدافند غیرعامل به‌عنوان بخش قابل توجهی از نظام دفاعی هر کشور، از اهمیت زیادی برخوردار است که باید مورد بررسی علمی قرار گیرد تا با استفاده از نتایج آن، برنامه‌ریزی صحیح برای توسعه این بُعد دفاعی انجام شود. مسئله‌ای که باعث شده به بررسی نقش پدافند غیرعامل در بازدارندگی از جنگ پرداخته شود، این است که در نظام بین‌الملل جدید، افزون بر بازدارندگی سلاح‌های هسته‌ای، عوامل بازدارنده دیگری مانند پدافند غیرعامل نیز مطرح است. با توجه به تهدیدهای دشمن نظام جمهوری اسلامی ایران باید افزون بر برنامه‌ریزی در راستای سازماندهی، ایجاد و به‌کارگیری یک نیروی مسلح قوی و کارآمد، در مورد بهره‌گیری از پدافند غیرعامل برای بالا بردن هزینه جنگ و در نتیجه، منصرف نمودن دشمن از تهاجم احتمالی، کار تحقیقی لازم انجام شود، بنابراین مسئله اصلی در پژوهش حاضر، تبیین نقش و جایگاه پدافند غیرعامل در بازدارندگی از جنگ می‌باشد؛ موضوعی که به نظر می‌رسد برای ملت‌های زنده و پویا جنبه حیاتی دارد.

۱-۲. اهمیت و ضرورت موضوع تحقیق

با توجه به آثار مخرب جنگ که تبعات منفی زیادی برای کشورها دارد و همه ابعاد اقتصادی، سیاسی، امنیتی و اساس نظام هر کشور را با تهدید مواجه می‌نماید، آثار مثبت این تحقیق رسیدن به راهکاری برای بازدارندگی از جنگ است که از آثار مخرب و منفی جنگ جلوگیری می‌کند و عدم توجه به این موضوع (استفاده از ظرفیت دفاعی پدافند غیرعامل) زمینه‌ساز تمایل یافتن کشورها به راه‌اندازی جنگ خواهد بود که پیامدهای غیرقابل جبرانی برای هر کشوری دارد. افزون بر مطالب بالا، طرح موضوعی علمی و جدید در ادبیات و عوامل بازدارندگی می‌تواند برای کشورهای که دارای سلاح هسته‌ای نیستند، دارای آثار عملی نیز باشد. این تحقیق می‌تواند با تبیین جایگاه و نقش پدافند غیرعامل در بازدارندگی از جنگ، توجه‌گر هزینه‌های اقتصادی اجرای طرح‌های دفاعی در این زمینه باشد. ترغیب سیاست‌سازان و مسئولان دفاعی و سیاسی به طرح‌ریزی و اجرای اقدام‌های پدافند غیرعامل در پهنه جغرافیایی کشور از دیگر دلایل اهمیت موضوع و ضرورت انجام این پژوهش می‌باشد.

۱-۳. هدف تحقیق

هدف اصلی این تحقیق، تبیین نقش پدافند غیرعامل در بازدارندگی از جنگ است، ولی مواردی مانند آثار پدافند غیرعامل در جنگ‌های جدید و اصول پدافند غیرعامل و عوامل بازدارندگی از جنگ نیز مورد بررسی قرار گرفته است.

۱-۴. پیشینه تحقیق

در مراکز علمی و پژوهشی، پژوهش‌ها، مقاله‌ها و کتاب‌های فراوانی در مورد پدافند غیرعامل و بازدارندگی به رشته تحریر در آمده است که به‌طور اختصار به چند نمونه آن اشاره می‌شود:

«تدوین راهبرد پدافند غیرعامل کشور با تأکید بر حوزه‌های ارتباطات، انرژی، صنعت دفاعی فناوری و مدیریت مردم»، عنوان مطالعه‌ای گروهی است که توسط دانشجویان دکتری دوره چهاردهم دانشگاه عالی دفاع ملی انجام شده که در آن، ضمن تدوین راهبردها با استفاده از ماتریس QSPM، نمره جذابیت هر کدام نیز تعیین شده است (جزوه منتشر نشده در دانشکده دفاع ملی دانشگاه عالی دفاع ملی، ۱۳۸۷).

«ارائه راهبرد دفاع غیرعامل کشور با تأکید بر تهدیدهای تخصصی در حوزه فرهنگ و اطلاع‌رسانی، رایاورد، جنگ الکترونیک، اقتصادی، امنیت زیستی، شهرسازی و صدا و سیما» عنوان مطالعه‌ای گروهی است که توسط دانشجویان دکتری در دانشگاه عالی دفاع ملی انجام شده است که نتایج حاصل از این پژوهش‌ها در هشت حوزه تخصصی و در فرایندی علمی با یکدیگر تلفیق شده و راهبردهای جامع ترکیبی مشترک بین آنها تدوین و طرح راهبردی دفاع غیرعامل کشور ارائه گردیده است (جزوه منتشر نشده در دانشکده دفاع ملی دانشگاه عالی دفاع ملی، ۱۳۹۳).

تحقیقی دیگر، رساله دکتری آقای جلالی با عنوان «تبیین و طراحی الگوی آمایش سرزمین منطقه شمال غرب با اعمال اصول پدافند غیرعامل به منظور نیل به توسعه ملی» است که در آن به عوامل شش‌گانه مؤثر در ترسیم الگوی آمایش سرزمین (پدافند غیرعامل، آمایش سرزمین، عوامل جغرافیایی، عناصر فضایی و غیرفضایی، عوامل ژئوپلیتیک، تهدیدها) برای نیل به توسعه امن و پایدار از لحاظ میزان تأثیر، مورد بحث و تحلیل و نتیجه‌گیری قرار گرفته است (جلالی، ۱۳۸۹: ۷).

آقای سجاد کوچکی نیز رساله دکتری خود را با عنوان «تدوین راهبردهای دفاع همه‌جانبه برای مقابله با جنگ ناهم‌تراز در یک نبرد دریاپایه» در دانشگاه دفاع ملی انجام داده‌اند و در آن به دفاع همه‌جانبه جمهوری اسلامی ایران در محیط داخلی و خارجی در عرصه دریایی پرداخته شده و راهبردهای ایجاد بازدارندگی و دفاع مؤثر در برابر دشمن دریاپایه فرامنطقه‌ای ارائه گردیده است (کوچکی، ۱۳۹۰: ۵).

«تدوین راهبرد ملی پدافند غیرعامل در حوزه ارتباطات»، عنوان مقاله‌ای است که از سوی محمد لونی در همایش پدافند غیرعامل ارائه شده است. در این مقاله، راهبردهایی در راستای چگونگی دستیابی به هدف‌های پدافند غیرعامل در این حوزه به ترتیب اولویت، تدوین و ارائه گردیده، سپس راهبردهای بهینه پدافند غیرعامل حوزه ارتباطات کشور به همراه الزام‌های اجرایی لازم برای پیاده‌سازی راهبردها بیان شده است (لونی، ۱۳۸۷: ۴۵).

آقای ستاری خواه نیز مقاله‌ای با عنوان «دفاع غیرعامل و تهاجمات الکترونیکی» تألیف کرده که با بررسی میدانی، نتیجه‌گیری می‌نماید توجه جدی به دفاع غیرعامل با تأکید بر اقدام‌های جنگ الکترونیک، ضروری است و بر اساس آن، سازوکارهای هشت‌گانه‌ای را بر می‌شمارد (ستاری خواه، ۱۳۸۱: ۵۶).

در فصلنامه راهبرد دفاعی نیز مقاله‌ای با عنوان «فرایند طراحی رهنامه بازدارندگی همه‌جانبه ج.ا.ایران در چشم‌انداز بیست‌ساله کشور» توسط قنبری جهرمی به چاپ رسیده است. نویسنده این‌گونه نتیجه‌گیری نموده که مبانی شکل‌دهنده بازدارندگی همه‌جانبه ج.ا.ایران، اندیشه دفاعی اسلام، اندیشه دفاعی امام خمینی (ره)، اندیشه دفاعی امام خامنه‌ای (مدظله) و آرمان‌ها و منافع ملی بوده و عوامل مؤثر، چشم‌انداز و هدف‌های دفاعی - امنیتی، سیاست‌های دفاعی - امنیتی، قدرت ملی، عوامل محیطی (جغرافیا) و تجربه‌های بازدارندگی هستند (قنبری جهرمی، ۱۳۹۴: ۳۵).

نویسنده کتاب «بازدارندگی» بیان می‌دارد که رئیس جمهور آمریکا، در سال ۲۰۰۲ سیاست امنیتی آمریکا را از بازدارندگی به پیشدستی تغییر داد. بازدارندگی بر این فرض استوار بود که تهدید به زور می‌تواند مانع رفتار خصمانه دیگران شود، ولی حرکت به سمت پیشدستی که تاریخی هرچند کمتر مشخص اما طولانی دارد، از فضای عدم اطمینان به عنوان موضوعی نو در جهان پرده برداشت (فریدمن، ۱۳۸۶: ۲۳).

بررسی‌هایی که تاکنون انجام شده هیچ‌کدام به نقش پدافند غیرعامل در بازدارندگی از جنگ نپرداخته‌اند، ولی منابعی که در این قسمت به آنها اشاره شد، به بخش‌هایی از

موضوع تحقیق پرداخته و دارای اطلاعات مفیدی می‌باشند و مفاهیم نظری پدافند غیرعامل و بازدارندگی را به‌طور مجزا توضیح می‌دهند.

۱-۵. پرسش تحقیق

پدافند غیرعامل در بازدارندگی از جنگ چه نقشی دارد؟

۱-۶. روش‌شناسی تحقیق

۱-۶-۱. نوع تحقیق

این تحقیق بر اساس ماهیت و روش، توصیفی-تحلیلی است. اطلاعات پژوهش به دو شیوه کتابخانه‌ای و میدانی، از طریق ابزار فیش و پرسشنامه، گردآوری شده است که پس از مطالعه مبانی نظری (بازدارندگی، اصول پدافند غیرعامل و ویژگی‌های عملیاتی جنگ‌های نوین) ابتدا نسبت به تهیه پرسشنامه اقدام و سپس با گردآوری و جمع‌بندی، نتایج به‌دست آمده از پرسشنامه، با نرم‌افزار ویژه (بسته آماری علوم اجتماعی^۱) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. پس از اثبات نقش حیاتی پدافند غیرعامل در بازدارندگی از جنگ، در مرحله دوم از تقاطع ویژگی‌های جنگ‌های نوین با اصول پدافند غیرعامل، تأثیر این دو بر یکدیگر و بر بازدارندگی مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد.

۱-۶-۲. جامعه آماری

جامعه آماری این تحقیق به روش دلفی از جامعه خبره در امور پدافند غیرعامل (استادان دافوس سپاه پاسداران، استادان دانشگاه عالی دفاع ملی، برخی از فرماندهان نظامی و تعدادی از دانش‌آموختگان هر دو دانشگاه) انتخاب شده‌اند که با توجه به ویژگی‌های قید شده، تعداد آنها ۸۰ نفر در نظر گرفته شد.

۳-۶-۱. حجم نمونه

حجم نمونه برای این تحقیق بر اساس جدول آماری مورگان، ۳۴ نفر است که به دلیل محدودیت تعداد (زیر ۱۰۰ نفر) و بالا رفتن کیفیت کار، از روش تمام‌شماری استفاده شده است.

جدول شماره ۱. توصیف پاسخگویان به پرسشنامه

سطح تحصیلات	فوق لیسانس		دانشجوی دکتری		دکتری		نخبره نظامی بدون مدرک دانشگاهی		جمع
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	
	۱۱	۳۲	۷	۲۱	۱۶	۴۷	۰	۰	۳۴
مرتبه علمی	غیرهیئت علمی		مری		استادیار		دانشیار		جمع
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	جمع
	۱۰	۲۹	۸	۲۴	۱۴	۴۱	۲	۶	۳۴
تجربه تدریس و آموزش در دفاع غیرعامل و علوم دفاعی	۱۵-۲۰ سال		۲۰-۲۵ سال		۲۵-۳۰ سال		بالتر از ۳۰ سال		جمع
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	جمع
	۶	۱۸	۸	۲۴	۱۰	۲۹	۱۰	۲۹	۳۴
رشته تحصیلی	علوم دفاعی راهبردی		مدیریت راهبردی		پدافند غیرعامل		مدیریت امور دفاعی		
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	جمع
	۷	۲۱	۶	۱۸	۹	۲۶	۱۲	۳۵	۳۴

نمونه آماری از استادان دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه پاسداران و دانشگاه عالی دفاع ملی، برخی از دانش‌آموختگان و دانشجویان هر دو دانشگاه و بعضی از فرماندهان نظامی در سطوح عالی به تعداد ۳۴ نفر انتخاب شده‌اند. تحصیلات این افراد ۶۸ درصد دکتری و دانشجوی دکتری و بقیه، کارشناسی ارشد می‌باشد.

۴-۶-۱. ابزار اندازه‌گیری

در این پژوهش، ضمن بهره‌گیری از ابزار فیش در مطالعه کتابخانه‌ای، متناسب با نیازهای تحقیق از پرسشنامه محقق ساخته با ۱۲ پرسش بسته و یک پرسش باز استفاده شد. تنظیم گزینه‌های بسته پرسشنامه در چارچوب مقیاس لیکرت و پرسش‌های چندگزینه‌ای انجام شده است.

۵-۶-۱. شاخص روایی سنجی ابزار تحقیق

به منظور محاسبه روایی پرسشنامه محقق ساخته، از فرمول ضریب لاشه بهره گرفته شد. میانگین ضریب لاشه برای تبیین روایی محتوای کل آزمون $0/73$ به دست آمد. برای سنجش اعتبار تحقیق حاضر، پس از محاسبه ضریب آلفای کرونباخ که مقدار آن $0/82$ می‌باشد، مشخص شد که پرسشنامه مورد استفاده از اعتبار بالایی برخوردار است.

۲. ادبیات و مبانی نظری تحقیق

۱-۲. تعریف مفاهیم اصلی

۱-۱-۲. تعریف بازدارندگی

بازدارندگی نوعی راهبرد برای دستیابی به صلح است که به منظور متقاعد کردن طرف مقابل طرح می‌شود تا به وی ثابت کند که در میان راهکارهای ممکن، تجاوز کمترین تأثیر را دارد (کالینز، ۱۳۸۶: ۱۶۱).

اتخاذ تدابیر گوناگون و اقدام به عمل آمده از سوی یک دولت یا گروهی از دولت‌ها برای مایوس کردن دولت یا دولت‌های دیگر از پیگیری سیاست‌های تهدیدآمیز، یا انجام اقدام‌های اساسی برای بازداشتن یک دولت از دست یازیدن به اقدام تجاوزکارانه را بازدارندگی می‌گویند (نوروزی، ۱۳۸۵: ۱۵۶). بازدارندگی در راهبرد دفاعی جمهوری اسلامی ایران جایگاه ویژه‌ای دارد (رستمی و زهدی، ۱۳۹۲: ۳۱).

بازدارندگی می‌تواند با ابزار غیرنظامی نیز انجام شود و موفقیت آن بستگی به دو عامل «قدرت و توانایی جامعه در محروم ساختن مهاجم از نیل به هدف‌های مورد نظرش» و «درک و احساس مهاجم بالقوه از قدرت دفاع غیرنظامی کشوری که هدف تهاجم است» دارد (نوروزی، ۱۳۸۵: ۱۵۷). ابزارها و شیوه‌هایی که دولت‌ها برای پیگیری و تحقق سیاست‌های بازدارندگی به کار می‌برند، عبارتند از:

(۱) افزایش قابلیت یا توانایی‌های نظامی خود،

(۲) توسعه جنگ‌افزارهای پیشرفته با قدرت تخریبی بالا،

(۳) تشکیل اتحادیه‌های نظامی (چگینی، ۱۳۸۳: ۳۷۰)

اجرای اقدام‌های پدافند غیرعامل نقش قابل توجهی در افزایش قابلیت یا توانایی نظامی هر کشور دارد.

۲-۱-۲. تعریف پدافند غیرعامل

پدافند غیرعامل به مجموعه اقدام‌هایی اطلاق می‌گردد که مستلزم به‌کارگیری جنگ‌افزار نبوده و با اجرای آن می‌توان از وارد شدن خسارت به تجهیزات و تأسیسات نظامی و غیرنظامی و تلفات انسانی جلوگیری کرد و یا میزان آن را به حداقل ممکن کاهش داد (جعفری و کاظم‌پور، ۱۳۹۲: ۱۲۹)؛ به عبارت دیگر پدافند غیرعامل عبارت است از مجموعه اقدام‌های غیرمسلحانه که موجب افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب‌پذیری، تداوم فعالیت‌های ضروری، ارتقای پایداری ملی و تسهیل مدیریت بحران در برابر تهدیدها و اقدام‌های نظامی دشمن می‌گردد (جعفری و کاظم‌پور، ۱۳۹۲: ۱۲۹).

طبق تعریف مجمع تشخیص مصلحت نظام، پدافند غیرعامل، مجموعه اقدام‌ها و تدابیری است که به‌کارگیری آنها باعث کاهش آسیب‌پذیری، افزایش پایداری ملی، تولید بازدارندگی، تسهیل مدیریت بحران و تداوم خدمات ضروری کشور در برابر تهدیدها و خطرات نظامی دشمن می‌گردد (معاونت حقوقی ریاست جمهوری، ۱۳۹۱: ۵۷).

۲-۱-۳. تعریف جنگ

۲-۱-۳-۱. تعریف لغوی جنگ

کلمه جنگ از ریشه آنگلو ساکسون were است که به ریشه فرانسوی guerre و آلمانی wirt مربوط می‌شود و به معنی آشفتگی در نظم عادی است (دافوس، ۱۳۷۶: ۳). این واژه در فارسی با کلماتی همچون نبرد، پیکار، رزم و کارزار مترادف است (عمید، ۱۳۷۷: ۴۷۲). جدال، قتال، نبرد، زد و خورد و هرگونه درگیری خصمانه با قصد ساقط کردن یا از میدان در کردن حریف را جنگ گویند (نوروزی، ۱۳۸۵: ۲۸۶).

۲-۱-۳-۲. تعریف نظامی جنگ

جنگ، نبرد یا رزمی است که مستلزم درگیری در سطح بین‌المللی یا بین دو ملت و به همراه عملیات مسلحانه و روانی می‌باشد. در این گونه جنگ‌ها از تمام قدرت‌های نظامی، سلاح و مهمات، سایر وسایل و عوامل استفاده می‌شود (نوروزی، ۱۳۸۵: ۲۸۶).

۲-۱-۳-۳. تعریف حقوقی جنگ

در حقوق بین‌الملل، جنگ، شیوه اجبار همراه با اعمال قدرت و زور است که می‌توان آن را از نظر حقوقی چنین تعریف کرد: جنگ به‌عنوان «ابزار سیاست ملی»، مجموعه عملیات و اقدام‌های قهرآمیز مسلحانه‌ای است که در چارچوب مناسبات کشورها (دو یا چند کشور) روی می‌دهد و موجب اجرای قواعد خاصی در کل مناسبات آنها با یکدیگر و همچنین با کشورهای ثالث می‌شود. در این جهت، حداقل یکی از طرفین مخاصمه در صدد تحمیل نقطه‌نظرهای سیاسی خویش بر دیگری است؛ به این ترتیب، عملیات قهرآمیز مسلحانه، وسیله و هدف تحمیل اراده مهاجم است (باقری، ۱۳۷۰: ۱).

۲-۲. ادبیات تحقیق

۲-۲-۱. نظریه بازدارندگی

۲-۲-۱-۱. بازدارندگی در آموزه‌های قرآنی

قران کریم در آیه شریفه ۶۰ سوره انفال می‌فرماید:

«شما مؤمنان باید برای مقابله با کافرانی که پیرامون شما هستند، آنچه در توان دارید از نیروی رزمی و اسبان بسته (آماده نبرد) فراهم آورید تا به این وسیله کسانی را که دشمن خدا و دشمن شما هستند، بترسانید (و اندیشه هجوم به مسلمانان را از آنان سلب کنید) و نیز باید برای مقابله با دشمنان دیگری که غیر از اینانند و شما از آنان بی‌خبرید و خدا به وجودشان آگاه است، نیروی رزمی آماده کنید و بدانید که هر چیزی را در راه خدا هزینه کنید، بی‌کم و کاست به شما باز گردانده می‌شود و بر شما ستم نخواهد شد».

علامه طباطبایی در جلد ۹ تفسیر المیزان در تفسیر آیه شریفه بیان شده می‌فرمایند: قوا و امکانات دفاعی را تدارک ببینید تا به وسیله آن دشمن خدا و دشمن خود را ترسانیده و از آنان زهرچشم گرفته باشید (علامه طباطبایی، ۱۳۷۶، ج ۹: ۳۴). همچنین معتقدند: هدف از جهاد و آمادگی برای جهاد در اسلام این نیست که به حقوق دیگران تجاوز کنید، بلکه هدف اصلی این است که دشمنان بترسند تا به شما تجاوز نکنند و زور نگویند و تمام تلاش و کوشش شما باید در کوتاه کردن شر دشمنان خدا و حق و عدالت خلاصه شود (علامه طباطبایی، ۱۳۷۶، ج ۷: ۲۲۹).

۲-۲-۱-۲. بازدارندگی در نگاه صاحب‌نظران

از نظر تاریخی، بازدارندگی تنها به دوران پس از جنگ جهانی دوم مربوط نمی‌شود و قدمتی به سابقه پیدایش دولت دارد، اما نکته اساسی این است که این نظریه با چنین سابقه‌ای هیچ‌گاه ضمانت اجرایی چندانی نداشته است. از فردای جنگ جهانی دوم، با اختراع بمب اتم و توسعه سلاح‌های هسته‌ای، این بحث مطرح شد که

مبحث بازدارندگی باید به صورت رهنامه‌ای سیاسی با ضمانت اجرا در آید. بر این اساس، رهنامه بازدارندگی که بر مبنای تعادل و توازن اتمی بین دو ابرقدرت طرح ریزی شد، به دنبال ممانعت از جنگ بود؛ چرا که جنگ اتمی پیروز نداشت، در حالی که تا آن زمان تمام نظریه‌های نظامی بر پایه پیروزی در جنگ استوار بود. این نظریه بر اساس تهدید بنا شده و هدف آن، بازداشتن بازیگر از بازی براساس ایجاد ترس است؛ در حقیقت، نظریه بازدارندگی بر این باور است که در شرایطی که هزینه پیش‌بینی شده برای یک تجاوز نظامی از منافع مورد نظر بیشتر باشد، تصمیم‌گیرندگان از توسل به جنگ خودداری می‌کنند؛ به عبارتی، تا هنگامی که طرف مقابل، قدرت وارد کردن ضربه را پس از دریافت ضربه نخست دارد، هیچ ابرقدرتی خطر آغاز جنگ اتمی را نمی‌پذیرد؛ در واقع ضربه نخست، نمی‌تواند مانع از ضربه حریف باشد (عسگرخانی، ۱۳۷۷: ۴۵).

در بازدارندگی، عمل متقابل یا تلافی‌جویانه نقش اساسی دارد؛ به عبارتی، بازدارندگی در صدد است تا با افزایش هزینه، بر محاسبه‌های راهبردی رقیب تأثیر بگذارد. این تأثیر باید به گونه‌ای باشد که اگر دشمن جنگ را آغاز کند، باید بهای بسیار سنگینی برای آن بپردازد. به این ترتیب، بازدارندگی میان دولت «الف» و «ب» عبارت است از قدرت تهدید از ناحیه «الف» علیه «ب»، برای پیشگیری از آغاز جنگ از ناحیه «ب»؛ به گونه‌ای که در نبود این تهدیدها، «ب» بتواند به جنگ اقدام کند (عسگرخانی، ۱۳۷۷: ۴۶).

تأمین توان بازدارندگی به حفظ توان مؤثر انتقام‌گیری به‌وسیله ضربه دوم بستگی دارد؛ به عبارتی یک کشور برای اطمینان از سیاست بازدارندگی، باید از توان ضربه دوم خود برای تضمین بقای خویش و شکست دادن طرف مقابل از سوی دیگر آسوده‌خاطر باشد (لطفیان، ۱۳۷۶/۵/۱۲: ۶).

لارنس فریدمن^۱ دلیل پیدایش تفکر بازدارندگی را نبود نیروی واپایش‌کننده بین‌المللی می‌داند و معتقد است که دولت‌ها و بازیگران اصلی نظام بین‌الملل، برای دوری گزیدن از درگیری‌های هسته‌ای احتمالی، ناگزیرند به سلاح‌های راهبردی خود تکیه کنند و هر قدر این سلاح‌ها پیشرفته‌تر باشند، تهدیدهایی که از محیط بیرون بر این بازیگران وارد می‌شود، به همان مقدار خنثی می‌شود (لطیفان، ۱۳۷۶/۵/۱۲: ۷). این نظریه‌های بازدارندگی مربوط به دوران جنگ سرد و سلاح‌های هسته‌ای است و حال آنکه با توجه به تنفر و انزجار افکار عمومی مردم جهان علیه به‌کارگیری سلاح‌های هسته‌ای، کمتر کشوری به خود اجازه به‌کارگیری و استفاده از این سلاح را در جنگ می‌دهد. سابقه تنفرآمیز استفاده از بمب اتمی توسط آمریکا علیه ژاپن، در اذهان مردم جهان، استفاده از این سلاح برای افکار عمومی مردم جهان قابل قبول نبوده و به آن واکنش نشان می‌دهند، گرچه ممکن است بعضی از دولتمردان کشورهای نظام سلطه به نوعی، از این سلاح استفاده نمایند.

۲-۲-۲. ویژگی جنگ‌ها

۲-۲-۲-۱. راهبردهای تهاجم در جنگ‌های نوین

یکی از راهبردهای مهم و بسیار کاربردی نظامی، راهبرد پنج حلقه راهبردی است که از سوی «سرهنگ جان واردن»^۲ طراحی گردید. در پی شکست سنگین ارتش آمریکا در جنگ ویتنام در سال‌های ۱۳۵۲ تا ۱۳۴۳ شمسی، آمریکایی‌ها در پی یافتن علل شکست خود برآمدند. در این میان سرهنگ هوایی بازنشسته، جان واردن، کتابی با عنوان «نبرد هوایی» نوشت و راهبرد خود را در آن مطرح نمود. پس از مدتی، در سال ۱۳۷۰، وی در سمت مشاور نظامی امنیت ملی آمریکا، به اتفاق فرمانده‌اش «ژنرال

1. Lawrence Friedman

2. John Warden

رابرت مینتر^۱ در پایگاه هوایی «مک ویل»^۲، در جلسه‌ای ژنرال نورمن شوارتسکف^۳ را در مورد نظریه خود توجیه نمود. فردای آن روز نیز با ژنرال کالین پاول^۴، رئیس وقت ستاد مشترک ارتش آمریکا، در پنتاگون جلسه‌ای داشت و این طرح را دوباره مطرح کرد (موحدی‌نیا، ۱۳۸۵: ۱۶۴). نظریه واردن تا حد زیادی از تفکرات «کارل کلاوزویتس»^۵ با عنوان «راهبرد مراکز ثقل» نشئت گرفته است. طبق این نظریه، نخستین گام در هر جنگی، شناسایی مراکز ثقل دشمن و انهدام آنها می‌باشد. در نظریه پنج حلقه راهبردی واردن، برای هر کشور، پنج حلقه از مراکز ثقل تعریف می‌شود و وظیفه نیروهای مهاجم در گام اول، شناسایی این مراکز و سپس حمله به آنهاست. حلقه اول، رهبری ملی، حلقه دوم، محصولات کلیدی، حلقه سوم، زیرساخت‌های حمل و نقل، حلقه چهارم، جمعیت و اراده ملی و حلقه پنجم، نیروهای عملیاتی است. در این نظریه، مراکز ثقل یک کشور، مانند اعضای یک بدن در نظر گرفته می‌شوند که با مختل کردن فعالیت آنها، بدن دچار نوعی فلج شده و در نهایت، توسط نیروهای مهاجم از پای در می‌آید. پس از جنگ ویتنام، آمریکایی‌ها از این راهبرد در جنگ‌های اول خلیج فارس (۱۳۷۰)، مناقشه کوزوو (۱۳۷۸)، جنگ عراق (۱۳۸۲) استفاده کردند و رژیم صهیونیستی نیز این راهبرد را در جنگ با حزب‌با... (۱۳۸۵) در پیش گرفت (موحدی‌نیا، ۱۳۸۵: ۱۶۵).

در جنگ اول خلیج فارس در سال ۱۳۷۰، بر اساس راهبرد پنج حلقه‌ای، عملیات هوایی «سوراخ سیاه»^۶ با درجه‌بندی فوق‌سری طرح‌ریزی و اجرا شد که در آن هدف‌هایی که باید در عراق مورد حمله واقع می‌شد، از ۸۴ مورد به ۱۷۴ و سپس با ورود هواپیماهای بیشتر به ۲۳۷ و در نهایت، ۴۸۷ هدف رسید (موحدی‌نیا، ۱۳۸۵: ۱۶۵).

1. Robert Minter
2. Mak Will
3. Norman Schwarzkopf
4. Colin Powell
5. Carl Clausewitz

۶. «مراکز ثقل» مراکزی هستند که محور و منشأ تمامی تحرکات، فعالیت‌ها و قدرت کشور مورد تهاجم می‌باشد.

7. Black Hole

در جنگ اخیر آمریکا و انگلیس علیه عراق نیز این راهبرد با کمی تغییر انجام شد و دلیل تغییر هم این بود که چون این حمله برای غارت نفت و گاز عراق طراحی شده بود، حلقه دوم (محصولات کلیدی)، نادیده گرفته شد و پالایشگاه‌ها و سکوها نفتی عراق از آسیب‌های آمریکایی‌ها در امان ماندند (موحدی‌نیا، ۱۳۸۵: ۱۷۷).

۲-۲-۲. ویژگی‌های عملیاتی جنگ‌های نوین

با توجه به تجربه جنگ‌های اخیر که با استفاده از سامانه‌های پیشرفته امروزی و به سبک‌های جدید به وقوع پیوسته است، بعضی از ویژگی‌های عملیاتی این جنگ‌ها موارد زیر می‌باشد که با رعایت پدافند غیرعامل به طور منسجم و کارآمد، می‌توان این ویژگی‌ها را به چالش کشید و تأثیرهای قابل قبولی را در جنگ ایجاد نمود. این ویژگی‌ها عبارتند از:

- (۱) عملیات قاطع (دقیق و مؤثر)،
 - (۲) عملیات سریع (کوتاه‌مدت)،
 - (۳) حداقل هزینه،
 - (۴) عملیات با اتکا به فناوری و تجهیزات پیشرفته،
 - (۵) عملیات با برتری مطلق هوایی،
 - (۶) حمله به مراکز ثقل (اقتصادی، نظامی و سیاسی) (سلامی، ۱۳۸۵: ۱۲).
- در جنگ‌های امروزی، مرکز ثقل جنگ‌ها از مرزها به شهرها سوق داده شده است و هدف‌های مورد نظر دشمن از بمباران شهرها و مراکز اقتصادی و خدماتی، موارد زیر می‌باشد:
- (۱) ایجاد فشار بر دولتمردان و مسئولان،
 - (۲) برهم زدن نظم اجتماعی،
 - (۳) ایجاد گسیختگی و مجبور نمودن مردم به مهاجرت از شهرها و فشار بر نظام مدیریت کشور،
 - (۴) ایجاد نارضایتی در مردم و جامعه،
 - (۵) نگران ساختن رزمندگان نسبت به اوضاع پشت جبهه،

(۶) از بین بردن مقاومت عقبه‌های شهری و پشتیبانی شهروندان از جبهه و جنگ

(سلامی، ۱۳۸۵: ۲۰).

۲-۲-۳. پدافند غیرعامل

۲-۲-۳-۱. هدف‌های پدافند غیرعامل

- (۱) کاهش قابلیت و توانایی سامانه‌های شناسایی، هدف‌یابی و دقت هدف‌گیری تسلیحات آفندی دشمن،
- (۲) بالابردن قابلیت بقا، استمرار عملیات و فعالیت‌های حیاتی و خدمات‌رسانی مراکز حیاتی، حساس و مهم نظامی و غیرنظامی کشور در شرایط وقوع تهدید، بحران و جنگ،
- (۳) تقلیل آسیب‌پذیری و کاهش خسارت و صدمه‌ها به تأسیسات، تجهیزات و نیروی انسانی مراکز حیاتی، حساس و مهم نظامی و غیرنظامی کشور در برابر عملیات دشمن،
- (۴) گرفتن آزادی و ابتکار عمل از دشمن،
- (۵) صرفه‌جویی در هزینه‌های تسلیحاتی و نیروی انسانی،
- (۶) فریب و تحمیل هزینه بیشتر به دشمن و تقویت بازدارندگی،
- (۷) افزایش آستانه مقاومت مردم و نیروی خودی در برابر تهاجم‌های دشمن،
- (۸) حفظ روحیه و انسجام وحدت ملی و حفظ سرمایه‌های ملی کشور،
- (۹) حفظ تمامیت ارضی، امنیت ملی و استقلال کشور (قربانی، ۱۳۸۴: ۳۹).

۲-۲-۳-۲. اصول پدافند غیرعامل

اصول پدافند غیرعامل، مجموعه اقدام‌های بنیادی و زیربنایی است که در صورت به‌کارگیری می‌توان به هدف‌های پدافند غیرعامل از قبیل تقلیل خسارت‌ها و صدمه‌ها، کاهش قابلیت و توانایی سامانه‌های شناسایی، هدف‌یابی و دقت هدف‌گیری تسلیحات آفندی دشمن و تحمیل هزینه بیشتر، دست یافت. در منابع علمی و نظامی دنیا، اصول و یا اقدام‌های اساسی پدافند غیرعامل مختلفی بیان شده است که مهم‌ترین آنها مکان‌یابی،

استتار، اختفا، تحرک و جابه‌جایی، استحکامات، تفرقه و پراکندگی، موانع، فریب، حفاظت و تأمین، سامانه‌های اعلام خطر هستند (قربانی، ۱۳۸۴: ۲۵). در ادامه، توضیح مختصری در مورد هر یک از آنها ارائه می‌شود:

(۱) مکان‌یابی

مکان‌یابی، انتخاب بهترین و مطلوب‌ترین نقطه و محل استقرار است؛ به گونه‌ای که پنهان و مخفی نمودن نیروی انسانی، وسایل، تجهیزات و فعالیت‌ها را به بهترین وجه امکان‌پذیر سازد (موحدی‌نیا، ۱۳۸۵: ۲۴۵)، بنابراین اگر مکان‌یابی به‌خوبی انجام شود، می‌توان از اقدام‌های اساسی و اصول پدافند غیرعامل حداکثر استفاده را نمود و فعالیت‌های نیروی انسانی و تجهیزات و سایر فعالیت‌های عملیاتی را به بهترین وجه امکان‌پذیر ساخت. بدیهی است موضع مناسب در انواع پدافندهای زمینی (متحرک و منطبقه‌ای) از نظر شکل و موقعیت زمین، با یکدیگر فرق می‌کند. پدافند در برابر تهاجم‌های هوایی، باید مواردی مانند فضای کافی برای پراکندگی، استفاده از موانع و قابلیت بهره‌برداری از سایر اصول پدافند غیرعامل را مدنظر قرار داده و از مزیت‌ها و ویژگی‌های جغرافیایی استفاده نماید. مکان مناسب، دارای ویژگی‌هایی است که به تناسب نوع سازمان، تجهیزات و تأسیسات باید به آن توجه شود (قربانی، ۱۳۸۴: ۳۳).

(۲) استتار

استتار به مفهوم هم‌رنگ کردن و هم‌شکل کردن تأسیسات و تجهیزات با محیط اطراف است. رنگ کردن و به هم زدن شکل ظاهری مکعبی ساختمان و پنجره‌ها با استفاده از تور استتار، استفاده از درختان و غیره از جمله این اقدام‌هاست. استتار باید متناسب با انواع سامانه‌های گردآوری اطلاعاتی دشمن باشد تا از شناسایی هدف‌ها توسط دشمن جلوگیری شود در غیر این صورت، ممکن است تلاشی بی‌فایده انجام شود و اثر

غافلگیرکننده برای نیروهای خودی داشته باشد (عباس‌پور، ۱۳۸۴: ۲۱). استتار به روش‌های قدیمی، بیشتر در برابر سامانه‌های اطلاعاتی مفید خواهد بود که با حسگرهای بصری فعالیت می‌کنند. از جمله این روش‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- (۱) استفاده از تور استتار،
- (۲) از بین بردن سایه،
- (۳) پنهان کردن در سایه‌های طبیعی،
- (۴) استفاده از شاخ و برگ بریده شده درختان،
- (۵) مالیدن گِل بر روی تجهیزات،
- (۶) رنگ‌آمیزی.

با پیشرفت در فناوری‌های شناسایی و تهاجم با موشک‌های هوشمند و هواپیماهای پیشرفته، روش‌های قدیمی استتار نمی‌تواند همه نیازها را برطرف نماید، بنابراین باید روش‌های جدید استتار برای مقابله با حسگرهای پیشرفته شناسایی، به‌کارگیری شود که در ماهواره‌ها، موشک‌ها و سایر سامانه‌های گردآوری اطلاعاتی قرار دارد. برخی از این شیوه‌ها عبارتند از:

- (۱) ایجاد تغییر در ساختار مهندسی تجهیزات،
- (۲) تعبیه سامانه‌های خنک‌کننده دوجداره،
- (۳) پوشش‌های استتار جدید (موحدی‌نیا، ۱۳۸۳: ۳۳۴).

(۳) اختفا

به اقدام‌هایی اطلاق می‌گردد که مانع از قرار گرفتن تأسیسات و تجهیزات در دید مستقیم دشمن شده و ممکن است طبیعی یا مصنوعی باشد. استفاده از کوه‌ها یا اعماق زمین، پل‌ها، غارها و دره‌ها برای پنهان نمودن تجهیزات از دید دشمن، از موارد اختفا می‌باشد. استتار و اختفا از عوامل مهم موفقیت در صحنه نبرد می‌باشند. این اقدام‌ها

برای مقابله با هدف‌گیری مؤثر سلاح‌های دشمن علیه مراکز ثقل، نفرات، یگان‌ها، خودروها، هواپیماها، سلاح‌ها، مواضع راهکنشی و تأسیسات مهم، برای جلوگیری از آسیب‌پذیری و یا نابودی کامل، مؤثر می‌باشند. هنگامی که استتار با فریب و اختفا همراه باشد، دشمن را از هر گونه دقت تیر محروم نموده و نیروهای خودی، حفاظت بیشتری خواهند داشت (عباس‌پور، ۱۳۸۴: ۶۸).

هدف اختفا و استتار، جلوگیری از کشف شدن توسط دشمن می‌باشد، پس زمانی مؤثر می‌باشند که دشمن را از شناسایی مواضع مهم محروم کند. انضباط استتار و اختفا نیز حائز اهمیت می‌باشد. استتاری که با قوانین استاندارد سازگار باشد، ابزار خوبی برای تقویت و آمادگی برای اختفا می‌باشد. ویژگی اختفا در برابر سامانه‌های اطلاعاتی و تهاجمی دشمن در تهاجم هوایی، زمینی و دریایی فرق می‌کند و هر کدام باید متناسب با خود انتخاب شود تا اثربخشی لازم را داشته باشد.

(۴) تحرک و جابه‌جایی

قابلیت سیال بودن و جابه‌جایی سامانه‌ها و تجهیزات سازمان در زمان‌های کوتاه، یکی از اصول پدافند غیرعامل می‌باشد؛ به گونه‌ای که سامانه‌ها، تجهیزات و سازمان، با رعایت سایر موارد پدافند غیرعامل در زمانی کوتاه از نقطه‌ای به نقطه دیگر منتقل شود. تحرک و جابه‌جایی در پدافند غیرعامل، به معنی توان فرار از تیر دشمن در موضعی می‌باشد که بنا به دلایلی مورد شناسایی دشمن قرار گرفته است. تحرک در پدافند غیرعامل شامل اقدام‌های انجام‌شده در مورد تأمین عناصر تدارکاتی مهمی است که به نیروهای خودی این امکان را می‌دهد که هیچگاه در بُرد مؤثر تیر دشمن واقع نشوند. در نتیجه، باید در پدافند غیرعامل، تحرک و جابه‌جایی در سطوح عملیاتی و صحنه نبرد به گونه‌ای باشد که به همه افراد، امکان جابه‌جایی لازم در زمان‌های کوتاه را بدهد (جمالی، ۱۳۸۵: ۱۰).

(۵) استحکامات

استحکامات به سازه‌هایی اطلاق می‌گردد که به منظور حفاظت از تجهیزات و نفرات و نقاط حساس و حیاتی با توجه به شرایط و میزان اهمیت و آسیب‌پذیری آنها، در محل‌های مناسب و یا اطراف تأسیسات یادشده ایجاد می‌گردد تا مانع اصابت مستقیم موشک، بمب و ترکش به تأسیسات یا تجهیزات مورد نظر شود و آثار آنها را به طور نسبی خنثی نماید. استحکام‌سازی از زمان صلح شروع و تا حین عملیات نیز ادامه دارد (اکبری، ۱۳۸۴: ۱).

ایجاد سازه‌های امن و مقاوم‌سازی تأسیسات در برابر تهاجم‌های دشمن در طول عملیات، به‌ویژه در ضربه اولیه، از اهمیت خاصی برخوردار می‌باشند. حفاظت گروهی در برابر تهاجم دشمن از سامانه‌ها و تأسیسات موجود، باید حتی‌الامکان فراهم گردد (اکبری، ۱۳۸۴: ۱).

(۶) پراکندگی و تفرقه

پراکندگی و تفرقه به مفهوم جداسازی مراکز، تجهیزات و تأسیساتی است که به‌عنوان هدف برای دشمن تلقی می‌شود. این پراکندگی باید با فاصله مناسبی انجام شود که در صورت اصابت یکی از هدف‌ها، سایر هدف‌ها دچار خسارت نشوند. پراکندگی میزان آسیب‌پذیری را با توجه به از بین بردن تمرکز امکانات، پایین آورده و دشمن مجبور خواهد بود تا برای انهدام هدف‌ها، زمان، هزینه و تلاش بیشتری صرف نماید (جمالی، ۱۳۸۵: ۱۰).

(۷) فریب

فریب، به مجموعه اقدام‌هایی اطلاق می‌گردد که موجب گمراهی دشمن گردیده و او را در تشخیص هدف‌ها و هدف‌گیری با شک و تردید مواجه نماید. در این حالت

ممکن است دشمن، هدف واقعی را ساختگی تلقی نماید و از سویی با بمباران هدف‌های ساختگی و فریبنده، مأموریت خود را خاتمه‌یافته تلقی کند (اکبری، ۱۳۸۴: ۴۲). فریب، راهکنش‌ها و روش‌های خاص خود را داشته و از پیچیدگی‌های قابل توجهی برخوردار است. برای فریب هر نوع سامانه اطلاعاتی و حسگرهای مربوط، شیوه‌ها و راهکنش‌های متناسب با آن باید انتخاب شود تا اغوای دشمن، محقق گردد. در هر وضعیت و موقعیتی، فریب، اقدام‌ها و فعالیت‌های ویژه‌ای را می‌طلبد؛ برای مثال فریب در شناورهای سطحی با ایجاد هدف‌های کاذب و پژواک (اکوی) راداری فریبنده و در ساختمان، تغییر در شکل ظاهری ساختمان با استفاده از داربست‌ها و تجهیزات و در ساحل، با نمونک (ماکت) قایق، موشک و خودروها مشخص می‌شود. نمونک‌هایی که در طرح فریب به کارگیری می‌شوند، باید به صورتی طراحی و ساخته شوند که تمامی ویژگی‌های شناسایی ماهواره‌ای در باندهای مختلف امواج الکترومغناطیسی را مانند تصاویر سازه اصلی دارا باشد؛ به عبارتی شباهت در باند مادون قرمز و راداری با هدف اصلی، وجود داشته باشد (اکبری، ۱۳۸۴: ۴۳).

(۸) حفاظت و تأمین

عملیات تأمین، به مفهوم انجام اقدام‌های لازم در مورد ایجاد امنیت می‌باشد و شامل امنیت مخابرات، امنیت فیزیکی و امنیت اطلاعات می‌شود. امنیت مخابرات شامل استفاده از اصول مختلف فنی مانند کوتاه نمودن زمان ارسال پیام، کم نمودن قدرت انتشار امواج سامانه ارسال‌کننده پیام، استفاده از آنتن‌های جهتی و استفاده از فیبر نوری در خطوط زمینی می‌باشد. امنیت فیزیکی شامل اقدام‌های مربوط به حفاظت کارکنان، تجهیزات و امکانات نظامی، کالاهای پزشکی و سلاح و مهمات می‌گردد. امنیت فیزیکی با سامانه‌های هشداردهنده، رادارها و نگهبانان جهت جلوگیری از نفوذ نیروهای جاسوس و خرابکار دشمن به مراکز حساس و مهم انجام می‌گیرد که برای دشمن

به عنوان هدف تلقی می‌شوند، تا از دستبرد اطلاعاتی و تخریب و خرابکاری جلوگیری شود. امنیت اطلاعات شامل حفاظت از اطلاعاتی است که دشمن می‌تواند از آن برای مقابله با نیروهای خودی و یا کسب برتری خود استفاده نماید و با سامانه‌های مختلف گردآوری اطلاعات نسبت به کسب آنها اقدام می‌نماید (سلیمانی، ۱۳۹۰: ۴۸).

(۹) استفاده از موانع

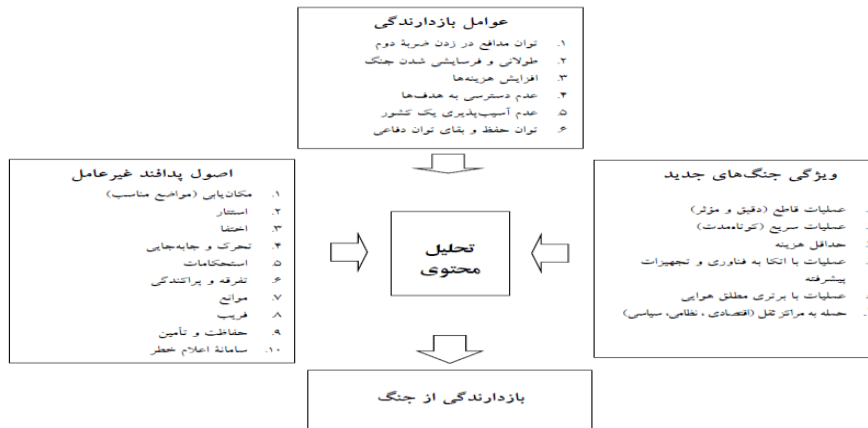
با توجه به اینکه عموم هواپیماها و موشک‌ها برای شناسایی نشدن تا روی هدف در ارتفاع پایین حرکت می‌نمایند، وجود موانع طبیعی و مصنوعی، آثار این حمله‌ها را کم کرده و به حداقل می‌رساند، بنابراین می‌توان با بررسی منطقه اطراف تأسیسات حیاتی و حساس و تشخیص دادن روش‌های احتمالی حمله هواپیماها و موشک‌های دشمن، با کابل‌کشی، ایجاد دکل و بالن‌های مناسب، حمله دشمن را با مشکل مواجه نمود. استفاده از عوارض طبیعی در برابر پدافند زمینی دشمن نیز می‌تواند به عنوان یک عامل دفاعی مهم تلقی شود. موانع مصنوعی در زمین شامل عملیات جنگ آب و تسلیح زمین و سایر عوامل مصنوعی، حرکت تهاجمی دشمن را کند کرده و آن را واپایش می‌نماید و امکان دفاع را برای مدافعان فراهم می‌کند (عباس‌پور، ۱۳۸۴: ۴۳۱).

(۱۰) ایجاد سامانه اعلام خطر

سامانه اعلام خطر، به معنی ایجاد سامانه‌ای است که پیش از وقوع حمله هوایی یا موشکی، به منظور آماده نمودن کارکنان برای ترک محل فعالیت با هدف پناه بردن به جان‌پناه و پناهگاه طراحی می‌گردد؛ به گونه‌ای که همه افراد از وقوع این حمله‌ها مطلع شوند. افراد نباید در مدت فعالیت عادی خود از حمله هوایی یا موشکی، نگران باشند و مطمئن باشند به موقع از احتمال حمله هوایی مطلع می‌گردند و فرصت کافی برای ترک فعالیت و استفاده از جان‌پناه یا پناهگاه را دارند (سلیمانی، ۱۳۹۰: ۵۵).

۳. الگوی مفهومی تحقیق

شکل شماره ۱. الگوی مفهومی تحقیق

۴. یافته‌های تحقیق

یافته‌های آماری زیر، حاصل تحقیق میدانی است.

جدول شماره ۲. توان مدافع در زدن ضربه دوم، تا چه میزان در ایجاد بازدارندگی مؤثر است؟

گزینه‌ها	آماره‌ها	فراوانی	درصد	درصد تراکمی
خیلی کم	۰	۰	۰	۰
کم	۲	۲	۵/۹	۵/۹
زیاد	۲۲	۲۲	۶۴/۷	۷۰/۶
خیلی زیاد	۱۰	۱۰	۲۹/۴	۱۰۰
بدون پاسخ	۰	۰	۰	
مجموع	۳۴	۳۴	۱۰۰	

نتایج جدول شماره ۲ نشان می‌دهد که در پاسخ به گزینه‌های بالا توسط نمونه آماری خبرگان در مورد پرسش یادشده، ۲ نفر (۵/۹ درصد) از پاسخگویان، گزینه کم، ۲۲ نفر (۶۴/۷ درصد) از پاسخگویان، گزینه زیاد و ۱۰ نفر (۲۹/۴ درصد) از پاسخگویان، گزینه خیلی زیاد را انتخاب نموده‌اند. نتایج حاصل از پاسخ‌های به‌دست آمده توسط نمونه آماری خیلی زیاد را انتخاب نموده‌اند.

نشان می‌دهد که به‌طور متوسط ۹۴ درصد از پاسخگویان در مورد پرسش یادشده، گزینه‌های زیاد و خیلی زیاد را مورد اهتمام قرار داده‌اند که نشان می‌دهد در جنگ‌های امروزی، امکان زدن ضربه دوم و تلافی جویانه توسط مدافع، برای کشور هجوم‌کننده، بازدارنده است.

جدول شماره ۳. در جنگ‌های امروزی، طولانی و فرسایشی شدن جنگ به چه میزان در ایجاد بازدارندگی تأثیر دارد؟

گزینه‌ها	اماره‌ها	فراوانی	درصد	درصد تراکمی
خیلی کم	۰	۰	۰	۰
کم	۴	۱۱/۸	۱۱/۸	۱۱/۸
زیاد	۱۶	۴۷	۵۸/۸	۵۸/۸
خیلی زیاد	۱۴	۴۱/۲	۱۰۰	۱۰۰
بدون پاسخ	۰	۰	۰	۰
مجموع	۳۴	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

نتایج جدول شماره ۳ نشان می‌دهد که در پاسخ به گزینه‌های بالا توسط نمونه آماری خبرگان در مورد پرسش یادشده، ۴ نفر (۱۱/۸ درصد) از پاسخگویان گزینه کم، ۱۶ نفر (۴۷ درصد) از پاسخگویان، گزینه زیاد و ۱۴ نفر (۴۱/۲ درصد) از پاسخگویان، گزینه خیلی زیاد را انتخاب نموده‌اند. نتایج حاصل از پاسخ‌های به‌دست آمده توسط نمونه آماری نشان می‌دهد که به‌طور متوسط، ۸۸/۲ درصد از پاسخگویان در مورد پرسش یادشده، گزینه زیاد و خیلی زیاد را مورد اهتمام قرار داده‌اند که نشان می‌دهد در جنگ‌های امروزی، طولانی و فرسایشی شدن جنگ در بازدارندگی از آن، تأثیر زیادی دارد.

جدول شماره ۴. تأثیر افزایش هزینه‌های یک جنگ بر بازدارندگی از جنگ چقدر است؟

گزینه‌ها	اماره‌ها	فراوانی	درصد	درصد تراکمی
خیلی کم	۰	۰	۰	۰
کم	۲	۵/۹	۵/۹	۵/۹
زیاد	۲۴	۷۰/۶	۷۶/۵	۷۶/۵
خیلی زیاد	۸	۲۳/۵	۱۰۰	۱۰۰
بدون پاسخ	۰	۰	۰	۰
مجموع	۳۴	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

نتایج جدول شماره ۴ نشان می‌دهد که در پاسخ به گزینه‌های بالا توسط نمونه آماری خبرگان در مورد پرسش یادشده، ۲ نفر (۵/۹ درصد) از پاسخگویان، گزینه کم، ۲۴ نفر (۷۰/۶ درصد) از پاسخگویان، گزینه زیاد و ۸ نفر (۲۳/۵ درصد) از پاسخگویان، گزینه خیلی زیاد را انتخاب نموده‌اند. نتایج حاصل از پاسخ‌های به‌دست آمده توسط نمونه آماری نشان می‌دهد که به‌طور متوسط ۹۴ درصد از پاسخگویان در مورد پرسش یادشده، گزینه‌های زیاد و خیلی زیاد را مورد اهتمام قرار داده‌اند که نشان می‌دهد تأثیر افزایش هزینه‌های جنگ بر بازدارندگی از آن زیاد است.

جدول شماره ۵. عدم دسترسی به هدف‌های مورد نظر مهاجم، تا میزان بر ایجاد بازدارندگی تأثیر دارد؟

گزینه‌ها	آماره‌ها	فراوانی	درصد	درصد تراکمی
خیلی کم	۰	۰	۰	۰
کم	۳	۳	۸/۸	۸/۸
زیاد	۱۷	۱۷	۵۸/۸	۵۸/۸
خیلی زیاد	۱۴	۱۴	۴۱/۲	۱۰۰
بدون پاسخ	۰	۰	۰	
مجموع	۳۴	۳۴	۱۰۰	

نتایج جدول شماره ۵ نشان می‌دهد که در پاسخ به گزینه‌های بالا توسط نمونه آماری خبرگان در مورد پرسش یادشده، ۳ نفر (۸/۸ درصد) از پاسخگویان، گزینه کم، ۱۷ نفر (۵۰ درصد) از پاسخگویان، گزینه زیاد و ۱۴ نفر (۴۱/۲ درصد) از پاسخگویان، گزینه خیلی زیاد را انتخاب نموده‌اند. نتایج حاصل از پاسخ‌های به‌دست آمده توسط نمونه آماری نشان می‌دهد که به‌طور متوسط ۹۱ درصد از پاسخگویان در مورد پرسش یادشده، گزینه‌های زیاد و خیلی زیاد را مورد اهتمام قرار داده‌اند، که نشان می‌دهد عدم دسترسی به هدف‌های مورد نظر مهاجم، بر بازدارندگی او از اقدام به جنگ، تأثیر زیادی دارد.

جدول شماره ۶ آسیب‌پذیری یک کشور به چه میزان در میل برای تهاجم به آن کشور مؤثر است؟

گزینه‌ها	آماره‌ها	فراوانی	درصد	درصد تراکمی
خیلی کم	۰	۰	۰	۰
کم	۲	۲	۵/۹	۵/۹
زیاد	۱۲	۱۲	۳۵/۳	۴۱/۲
خیلی زیاد	۲۰	۲۰	۵۸/۸	۱۰۰
بدون پاسخ	۰	۰	۰	
مجموع	۳۴	۳۴	۱۰۰	

نتایج جدول شماره ۶ نشان می‌دهد که در پاسخ به گزینه‌های بالا توسط نمونه آماری خبرگان در مورد پرسش یادشده، ۲ نفر (۵/۹ درصد) از پاسخگویان، گزینه کم، ۱۲ نفر (۳۵/۳ درصد) از پاسخگویان، گزینه زیاد و ۲۰ نفر (۵۸/۸ درصد) از پاسخگویان، گزینه خیلی زیاد را انتخاب نموده‌اند. نتایج حاصل از پاسخ‌های به‌دست آمده توسط نمونه آماری نشان می‌دهد که به‌طور متوسط ۹۴ درصد از پاسخگویان در مورد پرسش یادشده، گزینه‌های زیاد و خیلی زیاد را مورد اتمام قرار داده‌اند که نشان می‌دهد آسیب‌پذیری یک کشور به میزان زیادی در میل برای تهاجم به آن کشور مؤثر است.

جدول شماره ۷. پدافند غیرعامل در حفظ و بقای توان دفاعی کشورها چقدر مؤثر است؟

گزینه‌ها	آماره‌ها	فراوانی	درصد	درصد تراکمی
خیلی کم	۰	۰	۰	۰
کم	۴	۴	۱۱/۸	۱۱/۸
زیاد	۱۲	۱۲	۳۵/۳	۴۷/۱
خیلی زیاد	۱۸	۱۸	۵۲/۹	۱۰۰
بدون پاسخ	۰	۰	۰	
مجموع	۳۴	۳۴	۱۰۰	

نتایج جدول شماره ۷ نشان می‌دهد که در پاسخ به گزینه‌های بالا توسط نمونه آماری خبرگان در مورد پرسش بالا، ۴ نفر (۱۱/۸ درصد) از پاسخگویان، گزینه کم، ۱۲ نفر (۳۵/۳

درصد) از پاسخگویان، گزینه زیاد و ۱۸ نفر (۵۲/۹ درصد) از پاسخگویان، گزینه خیلی زیاد را انتخاب نموده‌اند. نتایج حاصل از پاسخ‌های به‌دست آمده توسط نمونه آماری نشان می‌دهد که به‌طور متوسط ۸۸ درصد از پاسخگویان در مورد پرسش بالا، گزینه‌های زیاد و خیلی زیاد را مورد اهتمام قرار داده‌اند که نشان می‌دهد پدافند غیرعامل در حفظ و بقای توان دفاعی کشورها مؤثر است.

جدول شماره ۸ با اجرای پدافند غیرعامل تا چه میزان برای مدافع، امکان زدن ضربه دوم و تلافی جویانه ایجاد می‌شود؟

گزینه‌ها	آماره‌ها	فراوانی	درصد	درصد تراکمی
خیلی کم	۰	۰	۰	۰
کم	۶	۱۷/۶	۱۷/۶	۱۷/۶
زیاد	۲۰	۵۸/۸	۷۶/۴	۷۶/۴
خیلی زیاد	۸	۲۳/۵	۱۰۰	۱۰۰
بدون پاسخ	۰	۰		
مجموع	۳۴	۱۰۰		

نتایج جدول شماره ۸ نشان می‌دهد که در پاسخ به گزینه‌های بالا توسط نمونه آماری خبرگان در مورد پرسش یادشده، ۶ نفر (۱۷/۶ درصد) از پاسخگویان، گزینه کم، ۲۰ نفر (۵۸/۸ درصد) از پاسخگویان، گزینه زیاد و ۸ نفر (۲۳/۵ درصد) از پاسخگویان، گزینه خیلی زیاد را انتخاب نموده‌اند. نتایج حاصل از پاسخ‌های به‌دست آمده توسط نمونه آماری نشان می‌دهد که به‌طور متوسط ۸۲/۳ درصد از پاسخگویان در مورد پرسش بالا گزینه‌های زیاد و خیلی زیاد را مورد اهتمام قرار داده‌اند که نشان می‌دهد با پدافند غیرعامل برای کشورهای مورد هجوم، امکان زدن ضربه دوم و تلافی جویانه در حد زیادی ایجاد می‌شود.

جدول شماره ۹. پدافند غیرعامل در گرفتن زمان و طولانی نمودن جنگ چقدر تأثیر دارد؟

گزینه‌ها	آماره‌ها	فراوانی	درصد	درصد تراکمی
خیلی کم	۰	۰	۰	۰
کم	۲	۵/۹	۵/۹	۵/۹
زیاد	۲۴	۷۰/۶	۷۶/۵	۷۶/۵
خیلی زیاد	۸	۲۳/۵	۱۰۰	۱۰۰
بدون پاسخ	۰	۰	۰	۰
مجموع	۳۴	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

نتایج جدول شماره ۹ نشان می‌دهد که در پاسخ به گزینه‌های بالا توسط نمونه آماری خبرگان در مورد پرسش یادشده، ۲ نفر (۵/۹ درصد) از پاسخگویان، گزینه کم، ۲۴ نفر (۷۰/۶ درصد) از پاسخگویان، گزینه زیاد و ۸ نفر (۲۳/۵ درصد) از پاسخگویان، گزینه خیلی زیاد را انتخاب نموده‌اند. نتایج حاصل از پاسخ‌های به‌دست آمده توسط نمونه آماری نشان می‌دهد که به‌طور متوسط ۹۴ درصد از پاسخگویان در مورد پرسش بالا، گزینه‌های زیاد و خیلی زیاد را مورد اهتمام قرار داده‌اند که نشان می‌دهد پدافند غیرعامل در گرفتن زمان و طولانی نمودن جنگ، تأثیر قابل توجهی دارد.

جدول شماره ۱۰. چه میزان پدافند غیرعامل در شناسایی غلط هدف‌ها، حمله ناموفق و انهدام هدف‌های غیرواقعی مؤثر است؟

گزینه‌ها	آماره‌ها	فراوانی	درصد	درصد تراکمی
خیلی کم	۰	۰	۰	۰
کم	۳	۸/۸	۸/۸	۸/۸
زیاد	۱۹	۵۵/۹	۶۴/۷	۶۴/۷
خیلی زیاد	۱۲	۳۵/۲	۱۰۰	۱۰۰
بدون پاسخ	۰	۰	۰	۰
مجموع	۳۴	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

نتایج جدول شماره ۱۰ نشان می‌دهد که در پاسخ به گزینه‌های بالا توسط نمونه آماری خبرگان در مورد سؤال یادشده، ۳ نفر (۸/۸ درصد) از پاسخگویان، گزینه کم،

۱۹ نفر (۵۵/۹ درصد) از پاسخگویان، گزینه زیاد و ۱۲ نفر (۳۵/۲ درصد) از پاسخگویان، گزینه خیلی زیاد را انتخاب نموده‌اند. نتایج حاصل از پاسخ‌های به‌دست آمده توسط نمونه آماری نشان می‌دهد که به‌طور متوسط ۹۱ درصد از پاسخگویان در مورد پرسش یادشده گزینه‌های زیاد و خیلی زیاد را مورد اهتمام قرار داده‌اند که نشان می‌دهد پدافند غیرعامل در شناسایی غلط هدف‌ها، حمله ناموفق و انهدام هدف‌های غیرواقعی به میزان زیادی مؤثر است.

جدول شماره ۱۱. به چه میزان پدافند غیرعامل در به‌کارگیری ناموفق فناوری پیشرفته نظامی تأثیر دارد؟

گزینه‌ها	آماره‌ها	فراوانی	درصد	درصد تراکمی
خیلی کم	۰	۰	۰	۰
کم	۸	۲۳/۵	۲۳/۵	۲۳/۵
زیاد	۲۲	۶۴/۷	۶۴/۷	۸۸/۲
خیلی زیاد	۴	۱۱/۷	۱۱/۷	۱۰۰
بدون پاسخ	۰	۰	۰	۰
مجموع	۳۴	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

نتایج جدول شماره ۱۱ نشان می‌دهد که در پاسخ به گزینه‌های بالا توسط نمونه آماری خبرگان در مورد پرسش یادشده، ۸ نفر (۲۳/۵ درصد) از پاسخگویان، گزینه کم، ۲۲ نفر (۶۴/۷ درصد) از پاسخگویان، گزینه زیاد و ۴ نفر (۱۱/۷ درصد) از پاسخگویان، گزینه خیلی زیاد را انتخاب نموده‌اند. نتایج حاصل از پاسخ‌های به‌دست آمده توسط نمونه آماری نشان می‌دهد که به‌طور متوسط ۷۶/۴ درصد از پاسخگویان در مورد پرسش بالا، گزینه‌های زیاد و خیلی زیاد را مورد اهتمام قرار داده‌اند که نشان می‌دهد به میزان زیادی پدافند غیرعامل در به‌کارگیری ناموفق فناوری پیشرفته نظامی تأثیر دارد.

جدول شماره ۱۲. تا چه اندازه توسعه پدافند غیرعامل در قطع طمع‌ورزی دشمنان یک کشور مؤثر است؟

گزینه‌ها	اماره‌ها	فراوانی	درصد	درصد تراکمی
خیلی کم	۰	۰	۰	۰
کم	۴	۱۱/۷	۱۱/۷	۱۱/۷
زیاد	۲۰	۵۸/۸	۷۰/۵	۷۰/۵
خیلی زیاد	۱۰	۲۹/۴	۱۰۰	۱۰۰
بدون پاسخ	۰	۰	۰	۰
مجموع	۳۴	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

نتایج جدول شماره ۱۲ نشان می‌دهد که در پاسخ به گزینه‌های بالا توسط نمونه آماری خبرگان در مورد پرسش یادشده، ۴ نفر (۱۱/۷ درصد) از پاسخگویان، گزینه کم، ۲۰ نفر (۵۸/۸ درصد) از پاسخگویان، گزینه زیاد و ۱۰ نفر (۲۹/۴ درصد) از پاسخگویان، گزینه خیلی زیاد را انتخاب نموده‌اند. نتایج حاصل از پاسخ‌های به‌دست آمده توسط نمونه آماری نشان می‌دهد که به‌طور متوسط ۸۸ درصد از پاسخگویان در مورد پرسش بالا، گزینه‌های زیاد و خیلی زیاد را مورد اتمام قرار داده‌اند که نشان می‌دهد تا اندازه زیادی توسعه پدافند غیرعامل در قطع طمع‌ورزی دشمنان یک کشور مؤثر است.

جدول شماره ۱۳. اجرای پدافند غیرعامل به چه میزان در ناکامی مهاجم برای نیل به هدف‌هایش تأثیر دارد؟

گزینه‌ها	اماره‌ها	فراوانی	درصد	درصد تراکمی
خیلی کم	۰	۰	۰	۰
کم	۶	۱۷/۶	۱۷/۶	۱۷/۶
زیاد	۲۶	۷۶/۵	۹۴/۱	۹۴/۱
خیلی زیاد	۲	۵/۹	۱۰۰	۱۰۰
بدون پاسخ	۰	۰	۰	۰
مجموع	۳۴	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

نتایج جدول شماره ۱۳ نشان می‌دهد که در پاسخ به گزینه‌های بالا توسط نمونه آماری خبرگان در مورد پرسش یادشده، ۶ نفر (۱۷/۶ درصد) از پاسخگویان، گزینه کم، ۲۶ نفر (۷۶/۵ درصد) از پاسخگویان، گزینه زیاد و ۲ نفر (۵/۹ درصد) از پاسخگویان،

گزینه خیلی زیاد را انتخاب نموده‌اند. نتایج حاصل از پاسخ‌های به‌دست آمده توسط نمونه آماری نشان می‌دهد که به‌طور متوسط ۸۲/۴ درصد از پاسخگویان در مورد پرسش بالا، گزینه‌های زیاد و خیلی زیاد را مورد اهتمام قرار داده‌اند که نشان می‌دهد پدافند غیرعامل در عدم نیل به هدف‌های کشور مهاجم تأثیر زیادی دارد.

۵. تجزیه و تحلیل

نتایج حاصل نشان می‌دهد که به‌طور متوسط ۸۸/۶ درصد از نمونه آماری در مورد پرسش‌های یادشده، گزینه زیاد و خیلی زیاد را مورد اهتمام قرار داده‌اند که این موضوع نشان می‌دهد پدافند غیرعامل نقش زیادی در بازدارندگی از جنگ دارد. با بررسی عملیات‌های اخیر که در منطقه به وقوع پیوسته است، می‌توان برای رهنامه عملیاتی این جنگ‌ها اصول بیان‌شده در مباحث پیشین را استخراج نمود که در این بخش، تحلیل آثار پدافند غیرعامل بر هر یک از این اصول و تأثیر آن بر بازدارندگی بیان خواهد شد. همان‌گونه که بیان شد یکی از اصول عملیاتی این جنگ‌ها بر عملیات قاطع تأکید دارد؛ به این مفهوم که قدرت‌های مهاجم در جنگ و عملیاتی وارد می‌شوند که نتایج آن جنگ برای آن کشور قطعی باشد، بنابراین در فضاهایی که همراه با خطر است و وصول به هدف‌ها قطعی نیست و در محیط‌های ابهام‌آلود، حتی الامکان وارد نمی‌شوند. با رعایت اصول پدافند غیرعامل مانند استتار، اختفا، استحکامات، فریب، پوشش، متحرک‌سازی و پراکندگی، این اصل با چالش مواجه می‌شود؛ به‌عبارتی تلاش‌های آنها در اجرای عملیات شناسایی و حمله و انهدام با ابهام در نتیجه مواجه خواهد شد و این پیام را دارد که انهدام مراکز ثقل و حیاتی کشور مقابل، به‌راحتی امکان‌پذیر نیست. ابهام در نتیجه، یکی از عوامل اصلی عدم شروع جنگ‌ها (بازدارندگی) بوده است. زمان از عوامل مهم تصمیم‌گیری در جنگ است که باید کوتاه‌مدت و غیرفرسایشی باشد. جنگ‌های طولانی‌مدت، آثار مخربی بر روحیه نیروهای نظامی، جامعه و اقتصاد

کشورهای شروع‌کننده جنگ دارد. بر اساس موارد پیش‌گفته، پدافند غیرعامل امکان حفظ و بقای توان رزم را برای مقاومت در برابر حمله‌های دشمن فراهم می‌کند که نتیجه آن، طولانی‌تر شدن جنگ است و این یکی از نقاط ضعف کشورهای شروع‌کننده جنگ محسوب می‌شود که اثر بازدارندگی دارد. پدافند غیرعامل باعث شناسایی غلط، حمله ناموفق و انهدام هدف‌های غیرواقعی خواهد شد که وقتی با عدم قطعیت در نتیجه و زمان طولانی همراه شود، بدیهی است، که هزینه‌های جنگ را نیز در ابعاد اقتصادی و معنوی افزایش دهد و افزایش هزینه‌ها در جنگ، یکی از عوامل بازدارنده خواهد بود؛ زیرا جنگ‌های امروزی، هزینه‌های بالایی دارند که می‌تواند اقتصاد کشورهای درگیر را تخریب و آثار قابل توجهی بر اقتصاد جهانی داشته باشد.

یکی از ویژگی‌های جنگ‌های نوین و امروزی، اتکا به فناوری پیشرفته است که در رأس آنها سامانه‌های فضایی شناسایی و قدرت هوایی و موشکی است، بنابراین قدرت‌های نظامی بدون تکیه بر این توانمندی‌ها وارد جنگ نمی‌شوند. سامانه‌های یادشده دقت و قدرت تخریب را در جنگ‌ها بالا برده و بر کشتندگی می‌افزایند، در حالی که یکی از نتایج اجرای پدافند غیرعامل، مخفی‌سازی هدف‌ها در برابر سامانه‌های شناسایی پیشرفته دشمن و حفظ آنها در برابر حمله‌های هوایی و موشکی است، چنانچه کشوری بتواند بخش‌هایی از این توانمندی را خنثی نماید در تصمیم‌گیری طرف مقابل ایجاد تزلزل نموده و طرف متخاصم باید با پذیرفتن خطر بالا وارد عرصه نبرد شود که چنین خطری به جز در شرایط خاص از طرف دولت‌ها پذیرفته‌شده نیست، در نتیجه، ممکن است مهاجم دارای فناوری پیشرفته نظامی هم باشد، ولی با وجود پدافند غیرعامل در سامانه دفاعی طرف مقابل، نتواند از آن بهره کافی ببرد. عدم توان استفاده از تمام ظرفیت‌های تهاجمی برای وارد آوردن ضربه خردکننده اول توسط کشور مهاجم و باز بودن راه برای حمله‌های تلافی‌جویانه طرف مقابل یکی از عوامل بازدارندگی است که با پدافند غیرعامل امکان‌پذیر می‌گردد. در جنگ‌های اخیر، حمله به مراکز ثقل کشورها

به عنوان نظریه‌ای که توسط واردن مطرح و به اجرا درآمده، به چشم می‌خورد. در این نظریه برای هر کشور، پنج حلقه از مراکز ثقل تعریف می‌شود و وظیفه نیروهای مهاجم در گام اول، شناسایی این مراکز و سپس حمله به آنهاست. اگر کشوری برای حفاظت از این مراکز به عنوان هدف‌های مهم دشمن، از اصول پدافند غیرعامل استفاده نماید، کار را برای انهدام این هدف‌ها توسط دشمن مشکل می‌نماید؛ برای مثال اگر با استفاده از استحکام‌های مناسب، کوچک‌سازی هدف‌ها، توزیع خدمات و مراکز خدماتی و اقتصادی که جنبه حیاتی برای جامعه دارند، تلاش شود تا این مراکز مورد شناسایی و انهدام قرار نگیرند و با پیش‌بینی مراکز موازی، آثار انهدام و تخریب احتمالی تا حد ممکن کاهش داده شود، بدیهی است که نتیجه دلخواه دشمن - یعنی فلج‌سازی - به وقوع نمی‌پیوندد.

۶. نتیجه‌گیری

۶-۱. جمع‌بندی

با توجه به تحلیل داده‌های آماری و تحلیل عقلی مبانی نظری تحقیق، موارد زیر به عنوان نتیجه ارائه می‌گردد:

- (۱) پدافند غیرعامل در حفظ و بقای توان دفاعی کشور مورد تهاجم، مؤثر بوده و امکان زدن ضربه دوم را برای او فراهم می‌کند که از عوامل بازدارندگی است.
- (۲) یکی از نتایج پدافند غیرعامل، طولانی‌شدن جنگ است که از نقاط ضعف قدرت‌های مهاجم بوده و بنابراین بازدارندگی ایجاد می‌نماید.
- (۳) پدافند غیرعامل باعث شناسایی غلط و در نتیجه حمله ناموفق یا انهدام هدف‌های غیرواقعی خواهد شد، پس هزینه‌های جنگ را افزایش می‌دهد و افزایش هزینه‌ها در جنگ یکی از عوامل بازدارنده خواهد بود.
- (۴) وجود پدافند غیرعامل در سامانه دفاعی یک کشور، باعث می‌شود دشمنی که حتی دارای فناوری پیشرفته نظامی باشد، نتواند از آن فناوری بهره کافی ببرد.

- (۵) ناتوانی در استفاده از تمام ظرفیت‌های تهاجمی برای وارد آوردن ضربه خردکننده اول توسط مهاجم و دادن فرصت و امکان برای حمله‌های تلافی‌جویانه به طرف مقابل، یکی از عوامل بازدارندگی است.
- (۶) چنانچه عدم آسیب‌پذیری کشوری در برابر حمله‌های دشمن بالا باشد، میل تهاجم توسط کشورهای دیگر کاهش می‌یابد و توسعه پدافند غیرعامل می‌تواند این طمع‌ورزی را قطع و در نتیجه، اثر بازدارندگی داشته باشد.
- (۷) به‌کارگیری و توسعه اقدام‌های پدافند غیرعامل، تلفات سنگین انسانی را بر مهاجم وارد نمی‌کند، ولی با این شیوه، کشور مورد هجوم با کمترین هزینه می‌تواند مهاجم را از رسیدن به هدف‌هایش باز داشته و از این رهیافت به یک بازدارندگی پایدار نائل آید.

۲-۶. پیشنهادها

- با توجه به کارآمدی بسیار مطلوب اقدام‌های پدافند غیرعامل و اصول رهنامه عملیاتی جنگ‌های نوین در بازدارندگی از جنگ، پیشنهاد می‌گردد:
- (۱) وزارتخانه‌های مختلف، نسبت به آشنایی، آموزش و توجیه اهمیت پدافند غیرعامل به زیرمجموعه‌های سازمانی تا پایین‌تر رده اقدام نمایند؛ به‌گونه‌ای این موضوع تبدیل به فرهنگ سازمانی همه دستگاه‌های دولتی و خصوصی در کشور شود.
- (۲) در تمامی مراکز آموزشی کشور بحث پدافند غیرعامل به شکل سراسری و فراگیر آموزش داده شود.
- (۳) از تحقیق‌های علمی - دانشجویی در این زمینه، حمایت مادی و معنوی انجام شود.
- (۴) زمینه و امکانات لازم برای فراگیری پدافند غیرعامل به‌عنوان یک رشته درسی تا مقطع دکتری برای جوانان (نظامی و غیرنظامی) در کشور فراهم گردد.
- (۵) تصویب سیاست‌ها و برنامه‌های کلان در راستای حمایت از توسعه و تعمیق اقدام‌های پدافند غیرعامل در دستورکار نهادهای مرتبط قرار گیرد.

فهرست منابع

۱. قرآن کریم.
۲. اکبری، عباس (۱۳۸۴)، «فضاهای امن پناهگاهی»، *نشریه پدافند غیرعامل*، شماره ۵.
۳. باقری کبورق، علی (۱۳۷۰)، *کلیات و مبانی جنگ و استراتژی*، تهران، نشر بین‌الملل.
۴. جعفری، محمد و کاظم‌پور، زکریا (۱۳۹۲)، *پدافند غیرعامل*، تهران، نشر مرکز آموزشی شهید صیاد شیرازی.
۵. جلالی، غلامرضا (۱۳۸۹)، *تبیین و طراحی الگوی آمایش سرزمین منطقه شمال غرب با اعمال اصول پدافند غیرعامل به منظور نیل به توسعه ملی*، رساله دکتری، دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده دفاع.
۶. جمالی، علی (۱۳۸۵)، *طرح ریزی پدافند غیرعامل*، جزوه آموزشی کارشناسی ارشد رشته مدیریت علوم دفاعی، تهران، دانشگاه امام حسین (ع)، دانشکده و پژوهشکده علوم دفاعی.
۷. چگینی، حسن (۱۳۸۳)، *طرح ریزی استراتژیک نظامی و برنامه ریزی دفاعی*، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی.
۸. دافوس (۱۳۷۶)، *تنوری عملیات و رزم*، تهران، انتشارات معاونت تحقیق و پژوهش دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه پاسداران انقلاب اسلامی.
۹. رستمی، علی‌اکبر و زهدی، یعقوب (۱۳۹۲)، «تبیین جایگاه نظامی دریا در راهبرد دفاعی ج.ا. ایران»، *فصلنامه راهبرد دفاعی*، سال ۱۱، شماره ۴۲.
۱۰. سلامی، حسین (۱۳۸۵)، *جزوه درس ماهیت جنگ‌های آینده*، دوره دکتری رشته علوم راهبردی دفاعی، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی.
۱۱. سلیمانی، محمود (۱۳۹۰)، *پدافند غیرعامل*، تهران، انتشارات معاونت توسعه فرهنگی سازمان پدافند غیرعامل کشور.
۱۲. طباطبایی، سیدمحمدحسین (۱۳۷۶)، *تفسیر المیزان*، ترجمه ناصر مکارم شیرازی، تهران، نشر رجاء.
۱۳. عباسپور، جمشید (۱۳۸۴)، *مقدمه‌ای بر اصول و مبانی پدافند غیرعامل*، تهران، انتشارات نهجا.
۱۴. عسگرخانی، ابومحمد (۱۳۷۷)، «سیری در نظریه‌های بازدارندگی خلع سلاح و کنترل تسلیحات هسته‌ای»، *مجله سیاست دفاعی*، شماره ۲۵.
۱۵. عمید، حسن (۱۳۷۷)، *فرهنگ فارسی عمید*، تهران، انتشارات امیر کبیر.
۱۶. فریدمن، لارنس (۱۳۸۶)، *بازدارندگی*، ترجمه عسگر قهرمانپور و روح... طالبی، تهران، انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۱۷. قربانی، محمد (۱۳۸۴)، *اصول اساسی استتار*، تهران، انتشارات نهجا.
۱۸. قنبری جهرمی، محمدحسین (۱۳۹۴)، «فرایند طراحی رهنامه بازدارندگی همه‌جانبه ج.ا. ایران در چشم‌انداز بیست‌ساله کشور»، *فصلنامه راهبرد دفاعی*، شماره ۵۰.
۱۹. کالینز، جان. ام (۱۳۸۶)، *استراتژی بزرگ*، ترجمه کورش بایندر، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.

۲۰. کوچکی، سجاد (۱۳۹۰)، *تدوین راهبردهای دفاع همه‌جانبه برای مقابله با جنگ ناهم‌تراز در یک نبرد دریایا پایه*، رساله دکتری، دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده مدیریت راهبردی.
۲۱. لطفیان، سعیده (۱۳۷۶/۵/۱۲)، «بازدارندگی - باج‌گیری هسته‌ای و جنگ، نظریه‌های مختلف گسترش و به‌کارگیری تسلیحات اتمی»، *روزنامه اطلاعات*.
۲۲. لونی، محمد (۱۳۸۷)، «تدوین راهبرد ملی پدافند غیرعامل در حوزه ارتباطات»، ارائه شده در: *همایش علمی - پژوهشی پدافند غیرعامل*، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی.
۲۳. معاونت حقوقی ریاست جمهوری (معاونت تنقیح و انتشار قوانین و مقررات) (آذر ۱۳۹۱)، *مجموعه سیاست‌های کلی نظام*، چاپ اول، تهران، معاونت حقوقی ریاست جمهوری.
۲۴. مکارم شیرازی، ناصر و همکاران (۱۳۷۴)، *تفسیر نمونه*، جلد ۷، چاپ ۲۲، قم، دارالکتب الاسلامیه.
۲۵. موحدی‌نیا، جعفر (۱۳۸۵)، *مفاهیم نظری و عملی پدافند غیرعامل*، تهران، مرکز برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی.
۲۶. موحدی‌نیا، جعفر (۱۳۸۳)، *پدافند غیرعامل*، تهران، مرکز برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی سپاه پاسداران.
۲۷. نوروزی، محمدتقی (۱۳۸۵)، *فرهنگ اصطلاحات دفاعی امنیتی*، تهران، انتشارات سنا.